

Oponentní posudek na doktorskou disertační práci Mgr. Ondřeje Vlka „Konfiskace uměleckých předmětů na území Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945“, Praha 2008, Ústav českých dějin, FF UK v Praze, stran 201

Disertační práce Mgr. Ondřeje Vlka sehrává v kontextu současné české historiografie důležitou a v tématickém ohledu i průkopnickou roli. Dosud totiž nebyla napsána seriózní práce komplexně pojednávající o konfiskacích uměleckých předmětů na území Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939-1945, jež by byla opřena o důkladné studium primárních archivních pramenů a jež by zkoumala nejen konfiskaci movitých uměleckých předmětů z vlastnictví osob na základě rasové perzekuce (literaturu vztahující se k otázkám různých stránek arizace židovského majetku autor ve své práci dostatečně reflektuje), ale také na základě politické perzekuce prováděné různými formami a s různou intenzitou nacistickým okupačním režimem, jenž eliminaci nepřátel nacionálně socialistického uspořádání doprovázel konfiskacemi jejich majetku.

Náročný úkol, který si autor vytkl, opřel o shromáždění dostatečně široké a reprezentativní heuristické základny. Především archivní výzkum ve fondech českých archivů (Národní archiv Praha, Archiv Ministerstva zahraničních věcí, Archiv Ministerstva vnitra) a ve fondech Spolkového archivu Berlín a v Archivu úřadu pro zahraniční restituce v Koblenzi, doplněný navíc studiem relevantních edic dokumentů, tvoří bázi, na níž disertant vystavěl svůj nesporný originální badatelský přínos. Rovněž z literatury domácí i zahraniční neopomněl fakticky nic podstatného, co se přímo vztahuje k prezentovanému tématu. Platí to i o pohledu na začlenění problematiky konfiskace uměleckých předmětů do širších souvislostí. Interpretace archivních pramenů je prováděna se střízlivou kritičností, autor se nedopouští nezdůvodnitelných dedukcí, byť v některých případech, zvláště tam, kde líčí konkrétní kompetenční spory mezi jednotlivými říšskými orgány a institucemi, chybí více snahy po vnitřní kritice konkrétního pramene, jež by vycházela ze znalostí relevantní literatury. Díky pramennému výzkumu také autor obhájil svou stěžejní tezi, když v komparaci se situací ostatních okupovaných zemí v Evropě tvrdí, že Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939-1945 se právě složkám SS podařilo získat, udržet a dále rozšiřovat monopolní postavení v oblasti konfiskací a využití „kradeného umění“.

Práce je vnitřně rozčleněna do čtyř kapitol. První kapitola přináší shrnující a zajímavý pohled na „krádeže umění“ v historickém kontextu (str. 19-22) s tím, že zabavování uměleckých předmětů tvořily od starověku součást válečných kořistí. Pokouší se také narýsovat hlavní sondy německé kulturní politiky v období Třetí říše (str. 23-57). Nepodává ovšem obraz nacistické kulturní politiky ve všech jejích hlavních složkách a některé její profilující složky (např. využití filmu jako nástroje propagandy a kontrapropagandy) opomíjí vůbec. Tato kapitola se vědomě soustřeďuje na tu část nacistické kulturní politiky, jež se vztahovala k umění, k ochraně uměleckých památek, k otázkám památkové péče a právě to se mělo podle mého soudu odrazit i v jejím názvu. Ostatně i kapitola Kultura jako nástroj germanizace Protektorátu Čechy a Morava je koncipován obdobně. Autor nejprve vysvětlí historicko-genetické souvislosti nacistické koncepce „germanizace prostoru a lidí“ a uvádí podoby jednotlivých plánů jak germanizaci protektorátu uskutečňovat. Výrazněji mělo být patrné, že hlavní body těchto plánů se měly uskutečňovat až po vyhrané válce, kdyby se uskutečnilo i pověstné „konečné řešení české otázky“. Dále se disertant věnuje problematice vytvoření mechanismu okupační památkové péče. Je ovšem otázkou, zda vůbec samoužívání pojmu ochrana a péče o nemovité a movité kulturní památky vyjadřuje pravý stav věcí. Zřejmě by se daly tyto pojmy opatřit uvozovkami, a to obdobně jako když autor na str. 71 do uvozovek klade principy při vytváření základů „německé kulturní práce“. Spolehlivě je vysvětleno, jak

se kulturními záležitostmi zabýval „Úřad říšského protektora“ Ihned po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava se uplatnily požadavky na navrácení uměleckých děl, které fakticky nebo také domněle pocházely z německého nebo rakouského území a své nároky později uplatnilo i Slovensko (požadavek navrácení desek Bojnického oltáře).

Jádro badatelského přínosu představuje kapitola třetí. Disertant postupně při důsledném uplatnění historickogenetického přístupu, zkoumá, jak se připravovala a probíhala konfiskace uměleckých předmětů na základě rasové persekuce, přičemž pečlivě a objektivně zhodnotil roli „Treuhandstelle při Židovské náboženské obci“. Pak na řadu přichází problematika konfiskace uměleckých předmětů na základě politické persekuce dosud fakticky nezpracovaná. Proto jí autor věnuje největší pozornost. Posoudil právní technické institucionální a organizační zajištění konfiskačních operací, podrobně analyzoval roli operačních štábů při konfiskacích uměleckých předmětů a odhalil, jak probíhaly a jak končily jednotlivé kompetenční spory. Zvláštní pozornost je věnována pokusům o muzeální zhodnocení zabavených uměleckých předmětů. To nejvíce souviselo s koncepcí „germanizace prostoru a lidí“. Četné příklady osobního majetkového prospěchu přináší podkapitola „Tržní zhodnocení zabavených předmětů“ (str. 150-159), což ostatně platí i o následné podkapitole „Příklady konfiskačních operací“, v níž se autor zabývá i konfiskacemi šlechtického majetku a kompetenčními spory a střety mezi orgány přílehlých říšských žup a německé okupační správy protektorátu.

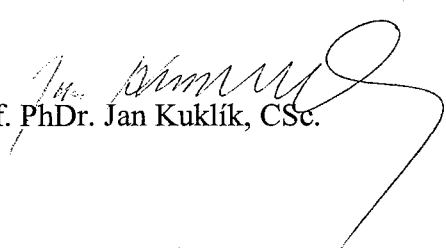
Dostatečnou pramennou základnu - vcelku pochopitelně – už autor neměl k dispozici při posouzení vývoje na samém konci války. Uvádí příklady, snahy ochránit německé dušení dědictví před nálety a dopady válečné situace (stěhování knižních fondů) a uvádí i případy snah jednotlivců zachránit ukořistěný umělecký majetek. Vztah mezi těmito snahami a realizací plánu ARLZ se mu nepodařilo nalézt nebo odhalit.

Přínosné práci Ondřeje Vlka bych položil dvě základní otázky:

1. existovaly relevantní snahy institucí a orgánů autonomní protektorátní a správní struktury retardovat proces konfiskace uměleckých předmětů?
2. V rezistenčních složkách kulturní orientace (národní revoluční výbor inteligence) se objevily prokazatelné snahy zabraňovat vývozu uloupených uměleckých památek. Co se k této problematice dá blíže zjistit?

Celkové hodnocení disertační práce shrnuji takto: posuzovaná práce je založena na původním archivním výzkumu, přináší řadu nových a cenných poznatků a i po formální stránce splňuje všechny nároky, jež jsou na disertační práce kladeny (chybí mi však přílohy). Disertační práce je dobrým podkladem k úspěšné obhajobě a k udělení titulu Ph.D.

V Praze dne 16. 12. 2008

Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.